

Začneme-li listovat středoškolskými učebnicemi literatury, dojdeme k názoru, že v českém školství stále převládá pozitivistický přístup k literatuře. Ten vychází z předpokladu, že čím více známe biografii autora a jeho dobu, tím více toho víme i o autorově literárním díle. A obráceně, neznáme-li život a dobu autora, nemůžeme náležitě pochopit jeho dílo a porozumět textu. Příhody z autorova života jsou tak významným vodítkem k adekvátní interpretaci literárního textu. Domyšleno do důsledku to znamená, že každý verš, každá věta odkazuje k životu autora, je pouze jeho uměleckou modifikací, transformací do fikčního světa. A tak se ve škole možná dozvíte, že Kundera napsal *Žert*, protože sám udával, Havel psal absurdní hry, neboť žil v absurdní době, Holanovy verše jsou nesrozumitelné, jejich autor byl totiž samotář, Čapkův zájem o filosofii se otiskl do *Božích muk* a noetické trilogie, Kafkovo dílo je pesimistické, poněvadž měl autor těžké dětství, Švejk chodí do hospody, protože ho Hašek v hospodě psal. A tak dál, pokračovat můžete sami podle svých literárních preferencí, u každého autora určitě něco najdete, každý má totiž nějaký život. To, co předchází výroky spojuje, je skutečnost, že nevyprávějí nic o samotném textu, ten je udušen životem autora. Dochází tak k paradoxní situaci, kdy ten, kdo dílo vytvořil, se stává nástrojem, kterým je dílo ničeno a zneprístupňováno. Pokud máme promlouvat o textu a vstupovat s ním do dialogu (nikoliv ho monologem mocensky vykládat), je zapotřebí, aby autor zemřel. Žádná psychologie a biografie autora neumí vyslovit poetiku konkrétního díla. Těžké dětství, psychická nemoc, exil a další „objektivní danosti“ mohou možná někdy vysvětlit příčinu a okolnosti vzniku díla, jeho tematické zaměření atp., nemohou však vysvětlit toto dílo samo, neboť to uniká i svému autorovi a přesahuje ho. Autor je ve vztahu ke svému dílu jen jeho dalším interpretem, jen jeho dalším – byť privilegovaným – čtenářem. Interpretace literárního díla má ze své podstaty nutně otevřený konec, je vždy nedokončená a nedořečená. Vždy ještě něco zbývá. Interpretace lze „pouze“ prohlubovat. Hloubka ale nemá dno. Pozitivisticky a literárněhistoricky inspirované přístupy k literatuře dno mají, protože nemají hloubku. Jejich dnem (ideálem) je završený výklad díla na zá-

kladě znalosti biografie a literárněhistorických souvislostí; autor a text jsou zde synonyma.

Roland Barthes píše v roce 1968 známou esej *Smrt autora*. Akt psaní interpretuje jako mizení subjektu, jako „ztrácení veškeré identity počínaje tou, jež náleží tělu, které píše“. S odkazem na Mallarmého konstatuje, že „je to řeč, která mluví, ne autor“. Psaní (a čtení) je aktem přítomnosti, „existuje pouze čas výpovědi a celý text je navěky psán tady a teď; z toho vyplývá, že psát již nemůže označovat operaci zaznamenávání, konstatování, reprezentaci“. Text podle Barthes není „zprávou“ o autorovi, ale „je prostorem mnohých dimenzí, kde se snoubí a popírají různá psaní, z nichž žádné není originálem: text je tkanivem citací, pocházejících z tisíce kulturních zdrojů“. Jednota textu se rodí na straně čtenáře, který je „člověkem bez historie, biografie a psychologie; je pouze někým, kdo drží pohromadě v jednom prostoru všechny stopy, z nichž je psaný text vytvořen“. Prostor psaní, který čtenář ohledává, když čte, nelze zmapovat tak, že „najdeme“ autora; je to prostor nezmapovatelný, kterým se dá pouze procházet a kde se neustále rodí a rozplývá smysl.

Provokativní Barthesův text může být pro učitele literatury inspirativní v tom, že směřuje jejich zájem k přemýšlení o pojmech *psaní a čtenář* (autora navrhuje Barthes nahradit pojmem skriptor), neboť i dnes platí, jak píše Barthes, že „autor stále ještě převládá v učebnicích dějin literatury, biografických spisovatelů, časopiseckých rozhovorech a samotném vědomí literátů, usilujících propojit prostřednictvím vlastního intimního deníku svou osobnost a dílo“. Dílo ale není dílem osobnosti, je to řeč, která se sama vyslovuje. Zkoumejme tu řeč, nikoliv osobnost.

Vladimír Just napsal dvousvazkový *Slovník floskulí* – těch najdeme dost také v učebnicích literatury. Jako příklad uvedu již poněkud starší, ale na mnoha školách (dokonce i vysokých) stále používaný *Přehled české literatury 20. století (pro výuku literatury na středních školách)* od Vladimíra Prokopa. Nejprve je potřeba říci, že jako přehledná systematizace autorů a jejich děl podle jednotlivých historických etap a literárních druhů, včetně základní charakteristiky vybraných literárních děl mohou být Prokopova skripta užitečná, problém nastává, když se pokoušejí o shrnutí „poe-

tik“ jednotlivých autorů. Kombinují se zde dva problémy: vyhraněně pozitivistický přístup k literatuře a již zmíněné používání floskulí, frázi a klisé.

Abych byl konkrétní, uvedu nejprve několik příkladů k pozitivistickému chápání literatury: „vše se prý skutečně stalo a naslouchal nejen přítelům v hospodách“ (Bohumil Hrabal); „patologické sexuální sklony některých jeho literárních postav jsou zřejmě rezultátem jeho profese“ (Jan Křesadlo); „z autorova podvědomí vyplouvají tajuplné útržky skutečnosti“ (Ivan Wernisch); „verše vykrystalizovaly z přetlaku životních zážitků“ (František Halas); „vztah ke všem radostem života a vrozená úsměvná hravost jako by již osudově předurčovaly básníka nazírat svět poetistickými brýlemi“ (Jaroslav Seifert); „celým svým životem putoval osaměle stranou všech módních tendencí, provázen jen svou bohatou a nespoutanou fantazií“ (Vladimír Holan); „dlouholetá psychická deprivace přivedla senzitivního básníka ke snění“ (Jan Zahradníček).

Z didaktického hlediska snad pochopitelná snaha o stručné shrnutí hlavních tendencí v tvorbě spisovatelů pak rovněž vede k používání nicneříkajících formulací. Větší problém vidím v tom, pokud se tento způsob vyjadřování promítne do mluvy učitelů. O tom, jak se v českých školách mluví v hodinách literatury, ale přehled nemám. Opět uvádím některé příklady z Prokopovy knihy: „jeho síla je v oblasti ducha – vypravěčská srozumitelnost je nositelem vzácných myšlenek“ (Franz Werfel); „měl pouze jedi-

ného společníka, a tím byl jazyk“ (Jiří Orten); „svými verši se stal zrcadlem doby, a to se všemi rozpory, symboly a fetiši“ (Václav Hrabě); „jeho umělecká tvorba se proměňovala s dobou a vždy měla svému okolí co říci“ (Jaroslav Seifert); „řeč je holanovsky složitá“ (Ivan Diviš); „bude mít navždy své místo v učebnicích literatury“ (Jiří Gruša); „literární dominantu, která ztratila lesk“ (Vladimír Páral); „vypracoval si zvláštní styl psaní“ (Zdeněk Zapletal); „dílo je nepřehledná studnice“ (Josef Škvorecký).

Pouze pokud obrátíme pozornost od zkoumání „autora“ a „doby“ spíše k otázkám po tom, „jaký je text“ a „jaký jsem čtenář“, bude středoškolská výuka literatury smysluplnější a zajímavější, což mimochodem potvrzují i sami studenti (viz např. O. Hník, *Didaktika literatury: výzvy oboru*). Kromě zavedené naukové složky předmětu (literárněhistorické kontexty a literární teorie) by měla výuka literatury na střední škole obsahovat – a nejspíše především – rozměr *čtení* (různé způsoby čtení textů, reflexe čtení) a *tvorby* (tvůrčí vstupování do textů a reflexe aktu tvorby). V této souvislosti bych rád odkázal k již zmíněné inspirativní knížce Ondřeje Hníka.

Zatím se ale spíše zdá, že pro české střední školství jsou stále aktuální Barthesova slova o tom, že „zrození čtenáře musí být zapláceno smrtí Autora“.

Tomáš Tlapa

inzerce

SPOLEČNOST FRANZE KAFKY

vyhlašuje 23. ročník studentské literární soutěže o nejlepší esej. Soutěž je určena studentům středních škol.

CENA MAXE BRODA 2017

Témata:

Franz Kafka: Zpráva pro jistou Akademii

Esej o Kafkově povídce, kterou napsal před 100 lety

Rusko a Evropa – Rusko a my

100 let od únorové a říjnové revoluce 1917 v Rusku

Esej o lásce v 21. století

Motto:

*Kytice, závoj a slzy, Noc plná vášni
i štěstí rozplakává, až do kuropění,
jak je to hezké, jak je to hezké,
když se někdo vdává. když se někdo žení.*

(Jaroslav Seifert – Svatební píseň, úryvek, 1929)

Účastníci zašlou, či přinesou svůj text v pěti kopiích do 24. dubna 2017 (včetně) na adresu: Společnost Franze Kafky, Široká 14, 110 00 Praha 1.

(Neposílejte prosím e-mailem.)

Vyhlášení výsledků soutěže se uskuteční do konce školního roku 2016/2017.

Případné další informace jsou k dispozici též na telefonním čísle 224 227 452 (Společnost Franze Kafky);

e-mail: uherkova@franzkafka-soc.cz; http://www.franzkafka-soc.cz.

Účast v soutěži je limitována věkem. Autorovi by v roce 2017 mělo být maximálně 20 let.

Na příspěvku neuvádějte prosím jméno autora. Přiložte je se svou adresou, resp. adresou školy, kterou navštěvujete, údajem o věku (!) a s e-mailovou adresou na samostatném listu.

Délka textu je omezena na 5 normostran.

Cena Maxe Broda je dotována:

1. místo – 6 000 Kč,
2. místo – 3 500 Kč,
3. místo – 2 000 Kč.

CENU MAXE BRODA dlouhodobě podporuje Ministerstvo kultury České republiky

KUS STROMEČKU POD STROMEČKEM? DARUJ K VÁNOCŮM H_ALUZI.

Využijte vánoční předplatné Literárně-kulturního časopisu H_aluze a uděláte radost hned několikrát.

STANDARD

4 čísla H_aluze přímo do schránky + ptačí šperk Nelly Wernischová design dle vlastního výběru nebo redaktory s láskou vybraná kniha
240 Kč

PRO HODNÝ LIDI

4 čísla H_aluze přímo do schránky + ptačí šperk Nelly Wernischová design dle vlastního výběru a redaktory s láskou vybraná kniha
480 Kč

PRO SRDCAŘE

4 čísla H_aluze přímo do schránky + ptačí šperk Nelly Wernischová design dle vlastního výběru, redaktory s láskou vybraná kniha a nehynoucí vděk k tomu
640 Kč

Při objednávce a platbě připsané na náš účet do 20. 12. 2016 garantujeme dodání dárkového balíčku do Vánoc!

Objednávky směřujte na e-mail nelly.wernischova@h-aluze.cz.

literárně kulturní časopis
H_ALUZE